

Stichting Monumentenhuis Brabant

Kansen voor duurzame monumentenzorg

Colofon

Tekst : Janneke Hille, MSc
Redactie : drs. Harrie Maas
Opmaak : Janneke Hille & Innovalty
Initiatief project : Stichting Monumentenhuis Brabant
Uitgave en copyright : Stichting Monumentenhuis Brabant
ISBN. : 978-94-91071-05-8

Stichting Monumentenhuis Brabant

: Stichting Monumentenhuis Brabant, Markt 9, 4931 BR Geertruidenberg
tel. 0162-511833, info@monumentenhuisbrabant.nl
www.monumentenhuisbrabant.nl

Provincie Noord-Brabant

Stichting Monumentenhuis Brabant is het provinciale steunpunt voor de monumentenzorg. Het is opgericht op initiatief van de provincie Noord-Brabant en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Inleiding

Aanleiding

Duurzaamheid is reeds jaren een hot item in de (nieuw)bouwwereld. Door 'onze' huidige manier van leven is het voor de komende generaties niet vanzelfsprekend dat de bestaande manier van leven kan worden gecontinueerd. Er dreigt een tekort aan fossiele brandstoffen. Ook gaat de huidige leefwijze gepaard met een veel te grote CO2 uitstoot en een snelle opwarming van de aarde. Om deze redenen zijn er Europese afspraken gemaakt over het reduceren van het energieverbruik. Een belangrijk deel van de hoeveelheid energie wordt door gebouwen verbruikt (ca. 40%), waaronder ook monumentale panden. Binnen de nieuwbouw wordt steeds meer gestreefd naar energieneutrale woningen, of zelfs gebouwen die duurzame energie produceren. Binnen de monumentenzorg wordt eveneens steeds meer nagedacht over duurzame oplossingen, maar er is ook scepsis of dit bij monumenten wel kan. Cultuurhistorische waarden mogen immers niet verloren gaan bij het energiezuinig maken van een pand. Bovendien is een monument al duurzaam op zich, toch?

Doel

In deze brochure wordt het hierboven geschetste probleem toegelicht en uitgewerkt. De brochure is bedoeld voor ambtenaren die werkzaam zijn op het terrein van monumentenzorg, vergunningverlening en handhaving, leden van monumentencommissies en eigenaren van cultuurhistorisch waardevolle panden. De brochure geeft algemene informatie over het begrip 'duurzaamheid' en hoe de gemeente invloed kan uitoefenen op de duurzaamheid van haar monumenten. Bovendien biedt het een beknopte handreiking voor vragen uit de samenleving over maatregelen ter verbetering van de duurzaamheid van monumentale objecten.

Leeswijzer

Het eerste hoofdstuk behandelt de begrippen 'duurzaamheid' en 'duurzame monumenten'. Hierbij wordt specifiek ingegaan op het raakvlak (en mogelijkheden) van duurzaamheid en monumentenzorg. Het tweede hoofdstuk geeft inzicht in verschillende duurzaamheidsmaatregelen. Het derde hoofdstuk bespreekt de mogelijkheden die een gemeente heeft voor het treffen van duurzaamheidsmaatregelen aan monumenten. Het vierde hoofdstuk is gericht op het effectief helpen van een monumenteigenaar die bij de gemeente aanklopt voor een advies op het gebied van duurzaamheid.

Behoud door ontwikkeling

Deze boerderij is gelegen in Volkel, waar het pand in 1796 als hallenhuis is opgetrokken. Tot 1960 werd de boerderij bewoond, waarna de woonfunctie aan het pand werd onttrokken. De boerderij is echter nooit verloren gegaan. Sinds de jaren '60 werd het object gebruikt als schuur, waarbij de indeling is gehandhaafd. Gewoond werd er in een nieuw huis, dat voor de boerderij werd gebouwd. Nu een halve eeuw later, wil de eigenaar (die een groot deel van zijn jeugd in de boerderij heeft doorgebracht) de boerderij eigenhandig weer bewoonbaar maken. Waarna een van de kinderen intrek neemt in de jaren '60 woning. Een woonbestemming vormt de economische drager voor de financiële haalbaarheid van de restauratie van de boerderij en bijbehorende schuur.

Behoud van deze boerderij die in een relatief goede staat verkeert is op zich al duurzaam te noemen. Zelfs de leilinden aan de voorzijde (aangeplant tijdens de bouw van de boerderij) zijn bewaard gebleven! De eigenaar probeert in de directe omgeving oude bouwmaterialen te vinden. Het dak, nu nog belegd met asbest golfplaten, wil hij weer deels bedekken met Oud-Hollandse pannen. Hij heeft zijn oog hierbij laten vallen op een nabij gelegen boerderij die gesloopt gaat worden. Ook bakstenen kan hij mogelijk van deze locatie hergebruiken.

Vanuit het oogpunt van behoud van cultuurhistorische waarden en duurzame ontwikkeling van erfgoed is het van groot belang dit soort initiatieven te stimuleren en te ondersteunen.

1. Duurzaamheid en het duurzame monument

1.1. Wat houden deze begrippen in?

De Dikke Van Dale beschrijft het begrip 'duurzaamheid' als 'het milieu weinig belastend'. In de gebouwde context gaat het dus niet alleen om het energieverbruik van een woning, zoals vaak wordt aangenomen. Een duurzaam gebouw moet uiteraard energiezuinig zijn, maar het gaat ook om het waterverbruik en de afvalproductie. Voorts gaat het erom dat de gebruikte bouwmaterialen zo weinig mogelijk schadelijke invloed hebben op het milieu tijdens de vervaardiging, het vervoer naar de bouwplaats, het gebruik en/of de afbraak.

Een monument heeft vanwege zijn lange bestaansrecht al een streepje voor wat betreft duurzaamheid. Vaak zijn deze panden gemaakt van producten die in de omgeving voorhanden waren (weinig schadelijk vervoer). Door de kwaliteit van de gebruikte producten heeft het monument de tand des tijds meestal goed doorstaan (lange levensduur). Probleem is vaak het energieverbruik van monumenten, dat relatief hoog is. Vaak is de gebouwschil niet geïsoleerd en bevatten de kozijnen enkel glas. Door verzakkingen kan het zijn dat er kieren in de gebouwschil zijn ontstaan, waardoor er een directe verbinding met de buitenlucht is.

1.2. Duurzaam monument, een utopie?

Is een duurzaam monument een utopie? Nee, zeker niet als de eigenaar reële eisen stelt aan zijn pand. Er is een breed scala aan mogelijkheden om een monument te verduurzamen, dit proces begint bij de eigenaar/gebruiker zelf. Het wonen in een monument is beduidend anders dan het wonen in een nieuwbouwwoning. Een monument heeft meestal een hoge ouderdom. Het pand heeft door de jaren heen een eigen vochtthuishouding ontwikkeld, vaak gekenmerkt door veel ventilatie. Een eigenaar die van de ene op de andere dag een 'ideaal' binnenklimaat in een monumentaal pand realiseert, ervaart al snel dat het bij een monument toch wel wat anders in elkaar zit. Het te sterk aanpassen van het binnenklimaat, of een verkeerde aanpak, kan leiden tot vochtplekken en schimmelvorming.

Een standaardpakket voor het verduurzamen van een monument bestaat niet. Maatwerk is essentieel. Hierbij is het van belang dat er wordt uitgegaan van het monument zelf. Wanneer het monument goed wordt doorgrond, kan het zelfs een verrijking voor de duurzaamheid betekenen! (zie pagina 7)

2. Duurzaamheidsmaatregelen

Er is geen standaardpakket. Wat is dan wel mogelijk? Het verduurzamen van een monumentaal pand kan op verschillende manieren. In dit hoofdstuk worden kort diverse mogelijkheden besproken, op volgorde van zachte (kleine) maatregelen naar harde maatregelen (met meer impact op monument).

2.1. Gebruik

Lagere energierekening zonder een (grote) investering? Het kan, maar het vergt wel enige aanpassingen in het gebruik van het pand. Eenvoudigweg de televisie volledig uitzetten in plaats van de standby-modus draagt al positief bij aan een lagere energierekening. Maar ook het sluiten van tussendeuren in de woning heeft effect. Voor degenen die toch een kleine investing willen doen kan het lonen de radiatorombouw weg te halen en achter de radiator een reflecterende folie aan te brengen. Ook het isoleren van warmwaterleidingen, het gebruiken van LED-verlichting en het aanbrengen van dikke gordijnen bij slecht isolerende beglazing leveren veel winst. Niet voor niets trok men zich vroeger in de winterperiode terug in de woonkamer en bleven de schuifdeuren naar de eetkamer gesloten.

2.2. Natuurlijke energie (bijvoorbeeld zonnepanelen)

Een van de meest bekende voorbeelden van gebruik van natuurlijke energie is de toepassing van zonnepanelen op daken. Deze oplossing is bij monumenten met hellende daken vaak niet wenselijk vanwege aantasting van het beeld. Vaak kan echter een alternatief worden gevonden, bijvoorbeeld door zonnepanelen te plaatsen op een niet-monumentaal bijgebouw. Een andere energiebron is bijvoorbeeld aardwarmte.

2.3. (Installatie-) technische maatregelen

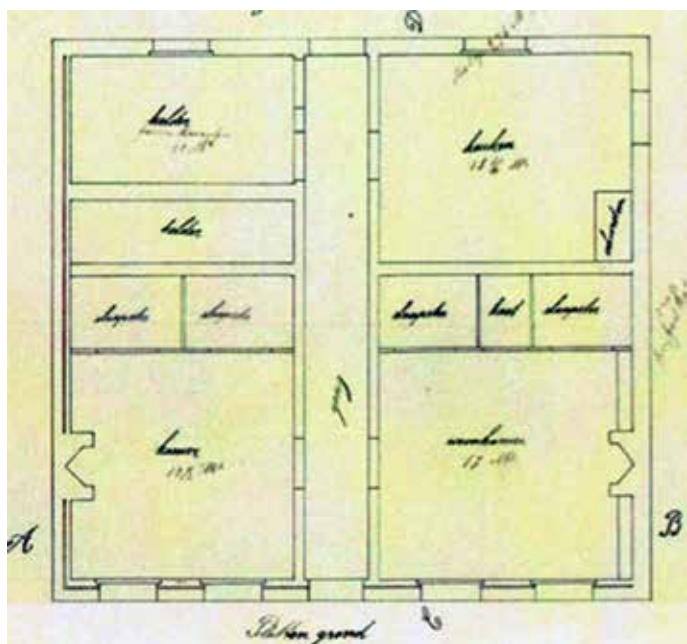
De techniek van installaties is de afgelopen decennia sterk verbeterd. Vaak bevinden er in monumentale panden nog oudere systemen voor centrale verwarming (cv). Deze oudere systemen hebben in vergelijking met moderne systemen vaak een relatief groot energieverbruik. Door een moderne hoogrendementsketel (HR-ketel) te plaatsen kan er al grote winst worden behaald.

2.4. Isolatiemaatregelen

Door het aanbrengen van isolatiemateriaal aan de binnen- of buitenzijde van het pand kan de hoeveelheid warmteverlies sterk worden teruggebracht. Soms kan een oplossing heel eenvoudig zijn, zonder grote kosten te maken. Denk aan kierdichting. Door een kozijn weer goed sluitend te maken kan er veel gewonnen worden. Bij isolerende maatregelen kan gedacht worden aan:

1. dakisolatie
2. isolerende beglazing
3. wandisolatie
4. vloerisolatie.

Gebruik de kansen van het monument!

Bij de bouw van deze in 1911 opgetrokken langgevelboerderij is reeds rekening gehouden met de behaaglijkheid van het bewoonde oppervlakte. In de voorgevel en linkerzijgevel (daar waar de slaap- en woonkamer zijn gesitueerd) is een spouw aangebracht. Daardoor wordt de vochtbelasting op de binnenmuren sterk gereduceerd. Bovendien zorgt de spouw voor extra thermisch comfort. Deze verborgen kwaliteiten zijn van grote waarde bij het verduurzamen van de voormalige boerderij. Om deze reden is het belangrijk altijd het monument als uitgangspunt te nemen! Boerderijen hebben vaak meerdere 'cadeautjes'. Denk hierbij aan buitenluiken die in de zomer gesloten kunnen worden om het binnen koel te houden.

3. Gemeentelijke invloed

3.1. Mogelijkheden

Het verduurzamen van een monument is uiteindelijk een keuze van de eigenaar van het pand. Maar dit wil niet zeggen dat de gemeente hier geen invloed op kan uitoefenen. Duurzaamheidsoplossingen zijn ook te realiseren op regionaal of stedelijk niveau. Hieronder een opsomming van een aantal mogelijkheden.

Herbestemming

- Geef de voorkeur aan hergebruik en herbestemming van de gebouwde omgeving. De belasting op het milieu is vele malen kleiner bij herbestemming dan bij sloop en nieuwbouw. Laat hierbij economische redenen niet doorslaggevend zijn!
- Probeer functieverandering van monumentale panden in zo goed mogelijke banen te leiden, oftewel slim herbestemmen.
- Zorg bij herbestemming voor een stabiele functie. Hoe ingrijpender de herbestemming, des te groter de kans op verlies van monumentale waarden. Het is mogelijk haalbaarheidsonderzoek te laten uitvoeren.

Verval

- Voorkom leegstand, met het hierbij horende verval. Dit kan bijvoorbeeld door het stimuleren van wonen boven bedrijven en winkels en het toestaan van tijdelijke functies.
- *Instandhoudingsplicht monumenten.*
De eigenaar van een rijksmonumentaal pand heeft volgens de nieuwe Erfgoedwet (inwerkingtreding 1 juli 2016) een instandhoudingsplicht. Dit houdt in dat de eigenaar het pand niet actief (bewust vernielen of ontsieren) en passief (geen onderhoud) mag verwaarlozen. Door consequent regulier onderhoud te plegen aan monumentale panden wordt het milieu veel minder belast dan wanneer het onderhoud steeds wordt uitgesteld, waardoor op een gegeven moment alleen groot onderhoud nog maar een optie is. Gemeenten kunnen in hun Erfgoedverordening dezelfde regelgeving opnemen voor gemeentelijke monumenten. In de model Erfgoedverordening 2016 van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) is deze wetgeving naar gemeentelijk niveau doorvertaald.

Regulier onderhoud belast het milieu minder

Indeling ruimtelijke omgeving / collectieve oplossingen

- Zijn zonnepanelen in een (beschermd) stads- of dorpsgezicht niet wenselijk, dan is het wellicht mogelijk om een gezamenlijk zonnepanelenveld aan te leggen.
- Al nagedacht over stadsverwarming in uw omgeving? Stadsverwarming is een collectieve vorm van verwarmen, bijvoorbeeld door restwarmte van industrie te benutten.
- Er kan energie worden bespaard door het slim plaatsen van beplanting. Leilinden werden van oudsher als straatbeplanting aangebracht om in de zomer invallend zonlicht deels te blokkeren en de warmte buiten te houden. Ook dit bevordert een duurzaam beheer van monumenten.

Informeel en stimuleer

- Stimuleer duurzaamheid door bijvoorbeeld het uitschrijven van een wedstrijd voor duurzaamheid bij monumenten. Geef duurzaamheid bekendheid en populariteit.
- Informeer monumenteigenaren over de mogelijkheden, ook in relatie tot vergunningprocedures.

3.2. Kennis binnen de gemeente

De belangstelling voor het verduurzamen van monumenten is de laatste jaren flink toegenomen. Klimaatverandering is de afgelopen jaren regelmatig in het nieuws. Een warme winter of koude zomer zorgt al snel voor opwellende discussies omtrent 'onze' invloed op het milieu. Het is dan ook niet gek dat gemeentelijke (monumenten)ambtenaren steeds vaker vragen op het gebied van duurzaamheid krijgen. Kennis binnen gemeenten is dus van essentieel belang. Maar het zijn niet alleen ambtenaren die te maken krijgen met verduurzaming van monumenten. Ook monumentencommissies worden hier steeds vaker mee geconfronteerd.

3.2.1. Monumentencommissie

Een goed advies is één van de belangrijkste stimuleringsmaatregelen. De monumentencommissie vervult daarin zeker ook een belangrijke rol. Monumentencommissies zijn volgens de Erfgoedwet verplicht en moeten bestaan uit meerdere deskundigen op het gebied van monumentenzorg. Deskundigheid op het gebied van monumentenzorg betekent echter nog niet dat de leden kennis hebben van duurzaamheid. Voor de gemeente is het belangrijk er op toe te zien dat die kennis wel beschikbaar is of anders - als dat nodig is - tijdelijk wordt ingehuurd. Verder kan worden gestimuleerd dat de leden hun kennis op dit gebied vergroten (zie hoofdstuk 3.3. Waar is informatie te vinden?) Er kan een beroep worden gedaan op het Monumentenhuis Brabant als provinciaal steunpunt. Vooroverleg is in dit kader ook belangrijk. Hierdoor kan de commissie al in een vroegtijdig stadium adviseren ten aanzien van duurzaamheid en plannen eventueel bijsturen.

Gemeentelijk beleid

Door Tom van Eekelen (projectleider Erfgoed gemeente Bergen op Zoom)

Het is een bekend gegeven dat veel eigenaren en huurders bij duurzaamheid direct denken aan isoleren. Ook de daaraan gekoppelde maatregelen, zoals het aanbrengen van dubbel glas, vloer- en dakisolatie en in sommige gevallen een HR cv-ketel, zijn populair. Dit gedachtepatroon komt ook boven bij eigenaren en huurders van monumenten, waarbij de mogelijkheden van isolerende maatregelen vaak als een brug te ver worden gezien. Een monument is immers een lastig object om te isoleren, laat staan het toepassen van duurzaamheidsmaatregelen. Dit feit was de reden voor de gemeente Bergen op Zoom om stil te staan bij het voortraject van verduurzamen van monumenten. Het doel: eigenaren bewust maken van wat er wel en niet mogelijk is bij monumenten. Maar hoe bereik je de eigenaren? Ongevraagd eigenaren attenderen op duurzaamheidsmaatregelen terwijl zij er niet mee bezig zijn, dat werkt niet. Daarom is besloten de nieuwe subsidie voor het instandhouden van gemeentelijke monumenten te richten op bewustmaking van eigenaren met duurzaamheidsmogelijkheden. De aanvrager kan alleen subsidie krijgen als deze een onderzoek naar duurzaamheidsmogelijkheden laat uitvoeren door een onafhankelijk bureau. De te maken kosten voor het onderzoek worden voor 50% gesubsidieerd. Indien men hierna besluit voorzieningen te treffen, dan zijn de werken geheel voor eigen rekening.

Op dit moment hebben tien eigenaren van gemeentelijke monumenten een dergelijk onderzoek laten uitvoeren. Het grootste deel van de eigenaren treft tegelijk met de uitvoering van instandhoudings werkzaamheden aan hun monument duurzaamheidsmaatregelen. Zo ook de eigenaar van het pand in Kladdé, zie pagina 11.

Ervaringen van een bewoner

De eigenaren van een agrarisch complex in Kladde (gemeente Bergen op Zoom) hadden veel moeite hun woning behaaglijk te krijgen. Het was niet alleen moeilijk de temperatuur op niveau te houden, maar door de koudeval van het enkel glas was de behaaglijkheid binnen ver te zoeken. De boerderij dateert uit 1875 en heeft in 2004 de status van gemeentelijk monument verkregen.

De eigenaren waren reeds van plan om het pand te isoleren. Door invoering van de nieuwe subsidieregeling hebben ze er voor gekozen om ook een onderzoek naar duurzaamheidsmogelijkheden te laten uitvoeren.

Uit het onderzoek kwamen diverse kansen naar voren, samen met een compliment voor de bewoners. Door hun 'boerenslimheid' waren zij op veel vlakken al heel duurzaam bezig. In de zomer worden de luiken in de voorgevel 's ochtends gesloten. Naarmate de zon zijn baan verlegt gaan ook de luiken aan de zijkant en de achterzijde dicht. Ook de leilinden aan de zonbelaste kant worden jaarlijks goed onderhouden, zodat deze jaar in jaar uit veel zonbelasting op de gevel kan tegenhouden. Ondanks de reeds toegepaste maatregelen, was er echter toch nog ruimte voor verbetering!

Het pand is nu geïsoleerd, waarbij veel aandacht uit is gegaan naar behoud van de monumentale waarden. De gang die in de woning centraal gelegen is, is niet geïsoleerd en wordt gebruikt als onverwarmde aangrenzende ruimte. Door de combinatie van isolerende maatregelen en gebruiksmaatregelen, zoals het sluiten van de luiken, is deze boerderij op het gebied van energieverbruik toekomstbestendig en aangenaam om in te wonen.

3.2.2. Duurzaamheid is voor iedereen te bereiken

Iedereen die wil verduurzamen kan dit doen. Hoeveel effect deze duurzaamheidsmaatregelen zullen hebben is afhankelijk van het pand, de aard van de ingreep/ingrepen, het budget van de eigenaar en of de eigenaar zijn leefgewoonten wil aanpassen. Eigenaren (of huurders) met een relatief kleine portemonnee en met de wens snel resultaat te zien kunnen bijvoorbeeld door gebruik te maken van zware gordijnen en het selectief verwarmen van ruimten al veel energie besparen.

Er is een zeer breed scala aan toepassingen mogelijk. Ga met een bewoner daarover om de tafel. Veel mensen denken bij duurzaamheid al snel aan het isoleren van gevels, daken en het toepassen van dubbel glas. Dit zijn goede oplossingen, mits ze de cultuurhistorische waarden van een pand niet aantasten.

Als een pand zijn historisch waardevolle kozijnen en ramen nog heeft, is het toepassen van dubbel glas in beginsel niet wenselijk. In dit geval is er door gebruik van buitenluiken en dikke gordijnen al veel winst te halen. Ook voor- of achterzet beglazing kan worden toegepast. Wanneer het glas toch vervangen moet worden is het mogelijk monumentenglas toe te passen.

3.2.3. Vuistregels

Duurzaamheid bij monumenten is een werkveld/vakgebied dat de komende jaren zich nog volop zal ontwikkelen. Op dit moment is er een aantal vuistregels waaraan duurzaamheidsaanpassingen binnen monumentale panden moeten voldoen. Houd in het achterhoofd dat deze visie in de komende tijd kan veranderen. Bovendien moet er naar elk project afzonderlijk worden gekeken.

Vuistregels:

- Cultuurhistorische waarden gaan voor, energiezuinigheid komt op de tweede plaats.
- Soleer een monument niet perfect en tocht dicht. Dit zal het binnenklimaat te sterk aantasten.
- Let op bij isolatie! Op de verkeerde manier isoleren zorgt voor rotting van houten delen.
- Installatietechnisch: houd rekening met een relatief korte levensduur van installaties. De installatie dient zich aan te passen aan het monument, niet andersom.
- Ga uit van het monument. Kijk hoe de bestaande situatie positief kan bijdragen aan verduurzaming (bijv. binnen- en buitenluiken) en wat het pand zelf aan mogelijkheden biedt.

Restaurant 'Onze Kerk', Hooge Zwaluwe

Eind 2013 kochten Willem en Diewuoke Simonis de neo-gotische Willibrorduskerk (1865) te Hooge Zwaluwe. Hun plan was de zaalkerk te transformeren naar een restaurant met behoud van de cultuurhistorische waarden.

Maar met alleen een plan kom je er niet. De gemeente Drimmelen was welwillend, een belangrijke voorwaarde voor de start van een dergelijk project. De nieuwe eigenaren hadden een duidelijke visie wat zij met de kerk wilden doen. 'Warm en goed', dat waren voor hen de kernwoorden. Bij het Monumentenhuis Brabant hadden zij een bouwhistorisch onderzoek laten uitvoeren. Willem en Diewuoke waren zich zeer bewust van de monumentale kwaliteiten van het pand. Goed voorbeeld is de aankoop van de preekstoel, die op deze manier op locatie kon worden behouden.

Een kerk naar een restaurant transformeren is klimatologisch een grote uitdaging. Een kerk tot een behaaglijke temperatuur verwarmen is immers een hele opgave, waarbij gezond verstand een belangrijke leidraad is. Gekozen is voor vloerverwarming met op twee plaatsen in de kerk extra luchtverwarming. Ventilatielucht (nodig in verband met hoge eisen vanwege de horecafunctie) wordt vanuit de dakkapellen aangetrokken, waardoor het exterieur onaantast bleef.

Het interieur van de kerk is grotendeels zelf vormgegeven en vervaardigd door Willem Simonis. Hierbij is het karakter van de kerk niet verloren gegaan. Oud en nieuw ontmoeten elkaar, iets dat misschien nog het mooist wordt vormgegeven in de hergebruikte kerkbanken.

Hergebruik van interieurelementen en behoud door ontwikkeling zorgen voor de duurzaamheid in dit project.

3.3. Waar informatie te vinden?

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft een aantal heel praktische publicaties uitgegeven op het gebied van duurzaamheid bij monumenten.

Een zeer breed omvattende uitgave is de publicatie '*Duurzaam Erfgoed*' geschreven door Taco Hermans, Marc Stappers en Huub van de Ven. De lezer moet wel in het achterhoofd houden dat het een publicatie uit 2011 is en dat de technologie sindsdien niet heeft stilgestaan.

Een aantal recentere publicaties kunnen als goede aanvulling op deze basiskennis dienen:

- Huub van der Ven, *Zonne-energie in de historische omgeving: groene gids* (2014).
- Huub van der Ven, *Zonne-energieplannen en monumenten: wegwijzer voor vergunningverleners* (2014).
- Kiki Zagt, *Historische vensters isoleren* (2012).

Op het gebied van herbestemming heeft de Rijksdienst van het Cultureel Erfgoed in 2015 een publicatie uitgegeven getiteld '*Kansen zien, pakken en krijgen*'.

De bovengenoemde publicaties zijn te downloaden / bestellen via de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (www.cultureelerfgoed.nl/publicaties).

3.3.1. Tools

Op het gebied van verduurzaming zijn er diverse tools ontwikkeld. Belangrijk is hierbij te weten dat ze algemene informatie bevatten. De mogelijkheden die deze tools geven zijn lang niet altijd overal toepasbaar, maar kunnen worden gezien als informatieve richtlijnen. Maatwerk en advies van een deskundige zijn essentieel!

Energiesubsidiewijzer

De Energiesubsidiewijzer is een handige online tool. Op adres kan worden gezocht naar de mogelijke subsidies die in een bepaalde regio gelden. De wijzer is online raadpleegbaar (www.energiesubsidiewijzer.nl).

Energielabels

Een energielabel is bij verkoop of verhuur van een pand verplicht. Een energielabel geeft een indicatie van het energiegebruik van een pand. Eén van de uitzonderingen op deze regel is het monument. Beschermd monumenten (zowel gemeentelijke als rijksmonumenten) hoeven bij verkoop of verhuur geen energielabel te hebben. Dit is niet zonder reden. Als een normaal energielabel op een monument wordt toegepast, scoort het zeer slecht. Bovendien nemen de bestaande labels de cultuurhistorische waarde niet mee in hun oordeel. Ook de bouwfysische eisen van de traditionele bouwmethoden worden hierin genegeerd.

Om toch een indicatie te verkrijgen is er een DuMo-rekenmodel (DuMo = Duurzame Monumentenzorg) ontwikkeld. In dit rekenmodel worden zowel de duurzaamheidsprestatie als de cultuurhistorische waarden meegenomen (zie: www.dumoprestatie.nl).

Toolkit energieduurzaamheid voor historische bebouwing

In opdracht van een aantal gemeenten (onder andere Den Haag) heeft het bureau Onderzoek en Ontwikkeling Monumenten (OOM) een toolkit ontwikkeld voor duurzaamheidsoplossingen voor monumenten. Deze toolkit is online te raadplegen. De toolkit gaat in op bepaalde ingrepen bij monumentale woonhuizen in relatie tot het energierendement (www.monumentenzorgdenhaag.nl).

Groene Menukaart

De Groene Grachten heeft de Groene Menukaart vervaardigd. Deze zeer toegankelijke menukaart is online te raadplegen en geeft algemeen advies over duurzaamheidstoepassingen bij monumentale panden (www.degroenemenukaart.nl). Let op, het is een opsomming van mogelijkheden. Er moet per pand worden bekeken naar wat mogelijk is.

3.4. Subsidies

De nasleep van de crisis is op het gebied van subsidies nog steeds voelbaar. De hoeveelheid beschikbare subsidies is zeer summier. Bovendien is een aantal subsidies de afgelopen jaren beëindigd, zoals de subsidie op zonnepanelen. Toch bestaan er nog steeds subsidieregelingen en zijn er fiscale voordelen te behalen op het gebied van duurzaamheid.

Rijk en provincie

Het consequent onderhouden van een monument is vele malen minder belastend voor het milieu dan grootschalige restauraties. Voor rijksmonumenten die geen woonhuizen zijn, is er een instandhoudingssubsidie (Brim). De subsidie kan jaarlijks worden aangevraagd in de periode 1 februari tot en met 31 maart via de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE)

De overheid heeft ter stimulering van meer gebruik van duurzame warmte een investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) opgesteld. De subsidie biedt een tegemoetkoming voor de aanschaf van zonneboilers, warmtepompen, biomassaketels en pelletkachels. Het betreft een meerjarige regeling die loopt vanaf 1 januari 2016 tot 31 december 2020. De subsidie geldt voor zowel particulieren als zakelijke gebruikers.

Subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten

Voor monumentale panden bestaat een subsidiemogelijkheid voor het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek ten behoeve van herbestemming. De subsidie is bedoeld voor onder meer kerken, kloosters, industriegebouwen en boerderijen; woonhuizen komen hiervoor niet in aanmerking. Ook voor het wind- en waterdicht houden kan subsidie worden verkregen. De subsidie geldt zowel voor rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten als panden zonder monumentale status (wel cultuurhistorisch waardevol).

Btw-teruggave na aanschaf zonnepanelen

Het betreft een regeling voor particulieren die zonnepanelen aanschaffen. De Belastingdienst maakt het mogelijk de btw op aanschaf en de installatie ervan terug te vragen.

Laagrentende leningen

Er bestaan diverse laagrentende leningen voor energiebesparende investeringen en/of monumentale panden.

3.4.1. Gemeentelijk niveau

Ter stimulering van verduurzaming van monumenten kan de gemeente ervoor kiezen een budget beschikbaar te stellen. Vanuit het oogpunt van monumentenzorg wordt geadviseerd geen specifieke duurzaamheidsmaatregelen te subsidiëren, maar meer in te zetten op onderzoek naar de mogelijkheden van verduurzaming. Elk pand is namelijk anders; maatwerk is vereist! Op deze manier kan er optimaal gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden van het monument.

In Nederland zijn een paar instanties die een dergelijk onderzoek aanbieden. Het Monumentenhuis biedt in dit kader een quickscan verduurzaming monumenten aan.

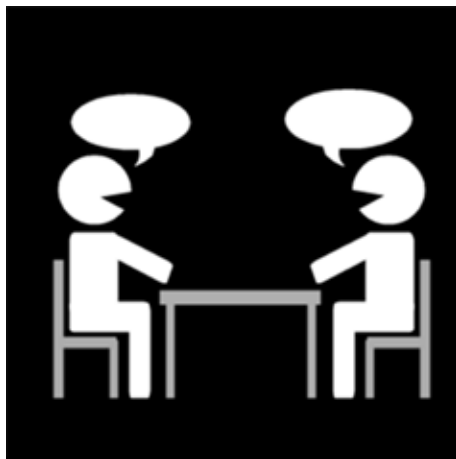
4. Bewoner wil zijn monument verduurzamen, wat nu?

4.1. Met de bewoner in gesprek

Probeer als gemeente of als monumentencommissie eigenaren te stimuleren om na te denken over het verduurzamen van hun monument. Kap slecht doordachte duurzaamheidsinitiatieven niet direct af, maar ga met de initiatiefnemer om de tafel. Als houvast kunnen de volgende vragen worden doorgenomen:

- Wat zijn de specifieke eisen van de bewoner en wat wil hij/zij concreet bereiken?
- Wat is het toekomstplan van de gebruiker met betrekking tot het pand? Wil de bewoner snel resultaat, of kunnen er langere termijn plannen worden gemaakt?
- Wat is het investeringsbudget van de bewoner?
- Is de bewoner bereid om het gebruik van het pand (gering) aan te passen, of is de wens zo duurzaam mogelijk te leven zonder hierbij gebruikscomfort in te leveren?
- Zijn er duurzame alternatieven voor de voorgestelde aanpassing? Zijn deze uit oogpunt van monumentenzorg (minder verlies cultuurhistorische waarden) beter?

Verduurzamen van monumentale panden is maatwerk. Kleine aanpassingen zoals een waterbesparende douchekop, energiezuinige verlichting en kleine onderhoudswerkzaamheden kan de eigenaar prima zelf uitvoeren. Voor grotere ingrepen is het belangrijk dat er professionals op het gebied van verduurzaming van monumenten worden ingeschakeld.

4.2. Ondersteuning Monumentenhuis Brabant

Het Monumentenhuis Brabant wil gemeenten ondersteunen en informeren over de mogelijkheden van verduurzaming van monumenten. Door middel van deze brochure en via nieuwsbrieven worden gemeenten op de hoogte gehouden van ontwikkelingen rond duurzaamheid en monumenten. Verder kan het Monumentenhuis ondersteuning bieden door de uitvoering van een quickscan verduurzaming monumenten. Deze quickscan houdt in dat er op locatie wordt geïnventariseerd naar wat de cultuurhistorische waarden van het pand zijn en wat er op het gebied van verduurzamen mogelijk is. Belangrijk is een gesprek met de eigenaar/gebruiker van het pand om een beeld te krijgen van de eisen en wensen van de eigenaar/gebruiker. Bovendien is het belangrijk te weten hoe het pand wordt gebruikt en of de eigenaar bereid is zich aan te passen, bijvoorbeeld door buitenluiken in de zomer te sluiten? De bevindingen en adviezen worden in een rapport gebundeld.

Waarom is het goed een onderzoek naar duurzaamheidsmogelijkheden te laten uitvoeren? Bewustwording is zeer belangrijk bij het verduurzamen van een monument. Als voorbeeld het rebound-effect. In een slecht geïsoleerde woning trekt men een extra trui aan. Wanneer dezelfde woning wordt geïsoleerd, wordt vaak de verwarming hoog gezet waardoor er in de winter in een T-shirt in het huis rondgelopen kan worden. Resultaat: alsnog een hoge energierekening!

